

Tudománytörténet, párttörténet, térségtörténet *Paár Ádám könyve Győr és Moson régiójáról 1922–1947*

Vannak könyvek, melyek rosszkor születnek. Nem tehetnek róla, s a kor sem, amiben..., de úgy formálódik keletkezésük históriája, mintha mellékes volna pusztá létük is. Az alábbi kötet ilyen, jóllehet épp azért kell szólni róla, mert ellenpélda, mert bizonyág a rosszkor születés dacára felmutatott eredményekre.

Paár Ádám könyve *Pártok, választások és társadalom Győr és Moson régiójában (1922–1947)*¹ elsősorban is azért „ártatlan” az idők múlásában és a politikátörténet egyes korszakainak kiemelésében vagy „ejtésében” (alkalmasint elhallgatásában is), mert látszólag (és ténylegesen is) az aktualitástól éppen történeti értelemben tud eltávolodni, egész címében is vállaltan valamikorról és valamiről értekezik, nem pedig (a Szerzőtől messze sem idegen) politikaelméleti diskurzus részeként fogalmazza meg önmagát. Ráadásul egy értekezés karakterű monográfia pedig nem attól „időszerű”, hogy az akut korszellemnek felel meg, vagy egyenesen neki is szól. Mint a Méltányosság Politikaelemző Központ munkatársa persze hivatott lenne politikatudományi nézőpont vállalására, de a cím is sugallja: térségi társadalomtörténeti, választási és politikai földrajzi módszerrel vállalta tárgyát megérteni, s e több tudományterületet is érintő aspektus nem tisztán fedí a (politika)történeti kutatások (másoknál „bevált”) módszertanát.

A könyv súlyos, mives papírra nyomott kiadvány, terjedelmét azonban nem papírsúlya, hanem méltó tartalma adja. Csak egyetlen adat ehhez: a 727 jegyzet még akadémiai nagydoktori disszertáció esetében is kétséges mennyiség, a könyv mellékletei (jegyzékek, bibliográfia, forrásjelzések, név-, tárgy- és helységnevmutató) összességében egyharmadát teszik ki a műnek (205-302. old.). Ekkora adatbázis gyűjtése, kezelése, harmonizálása már szinte fele az értekezés novumainak! De mert a szerzői szándék nemcsak a helyi kötődés motiváló erejével hat, hanem Paár fő kutatási területeként a 19-20. századi magyar és egyetemes eszmetörténet révén, nem véletlen, hogy téziseit Győr-Moson-Pozsony közigazgatásilag egyesített vármegyék és a két háború közötti lokális politika kérdései köré fonja. Nyolc nagyobb fejezetben vázolja föl a választási földrajz és választójog elméleti kérdéseit, a pártcsaládok és politikai törésvonalak rendszerű mibenlétét, a határregió szerepét és 1945-től Győr-Moson megye párt- és választástörténetét. Elméleti alapokat és tudománytörténeti szempontokat a politikai szociológia, a politikai ökológia, a szavazási minták és szocializációs modellek vázlatával indítja, főbb hívószavakként a választási földrajz fogalmkörét használja. Kiemelt fejezete Győr mint törvényhatósági város gazdasági, történeti és politikai (felekezeti, nemzetiségi, telepés, foglalkozási és helyi

igazgatási) politikai kultúrája, a pártok szerveztségének a választások mechanizmusaival összefüggő rendszere, melyet (tézis-szerűen leegyszerűsítve) úgy lát, hogy a jelzett időszakban a győri és mosoni pártrendszer nem egyszerű másolata az országosnak, hanem helyi jellegzetességekkel, arculattal, specifikumokkal bír. A választások helytörténete (négy-öt évenként ismétlődnek 1922 és 1947 között) önálló blokkba került, a kampánytól a kerületekig, jelöltektől a végeredményig konzekvensen követve a pártrendszer országos sodrását és a helyi képviselők kénytelen vagy önálló sodródásait. Ebben játszik meghatározó szerepet a Trianon utáni első választás 1922-ben és az utolsó többpárti („kék-cédulás”) demokratikus választás 1947-ben, ami a kronológiai határok kiválasztásában nem egyedi, hanem választástörténeti jelentőségével szabott léptéket.

A kötet fölszövege nálam pontosabban körvonalazza, mit és miként tartalmaz a kötet: „A tudománytörténeti bevezető után számba veszi azokat a pártokat pártcsaládok és irányzatok szerint csoportosítva, amelyek a legjelentősebb befolyással bírtak az adott régióban, valamint részletesen ismerteti a választási rendszert. Az adott időszakban régiós szinten vizsgálja a választásokra vonatkozóan döntési jogosultsággal és befolyással rendelkező társadalmi csoportokat, tulajdonképpen a választókat és a képviselőket. A regionális társadalomtörténeti fejezet vallási, nemzetiségi, gazdasági és foglalkozási hátterük alapján jellemzi az egyes társadalmi rétege-

ket. Külön fejezet foglalkozik lokális konfliktusok ismertetésével, úgymint a felekezeti kérdés, zsidó és nem zsidó együttélés, német nemzetiség és a magyar állam konfliktusa, telepés kérdés, valamint Moson és Magyaróvár ellentéte. Az 1922 és 1947 közötti időszakban összesen hét választást tartottak, az utolsó fejezetben eseménytörténeti sorrendben mutatja be a helyi választásokat”.

Bevezetőmben föltett állítás-formátumú kérdés kapcsán Paár maga hangsúlyozza, mennyire hiányos a választástörténeti szakirodalomban az országos horizontú adatsorok mellett a helytörténeti kiadványok köre, főképpen az egyes tájegységek választási eredményeit feltáró-elemző értekezések. Ez is indoka tehát a miértnek, s formája a válasznak, amely a politikátörténet nevesített korszakain („reformkor”, „kiegyezés időszaka”, Horthy-korszak, felszabadulást követő többpárti rendszer) gyakorlatilag átívelő térségi megközelítést tett lehetővé, melyben Paár valójában nem pusztán pártrendszeri egységekben és makro-feltételekben gondolkodik, hanem emberi léptékhez közelít, melyben a privát lét, a kitettség, az átláthatóságok és rejtettség korabeli hangulatai egy bő negyedszázad alatt váltakoztak – olykor bizony nehezen követhetően. A két generációnyi időszak magán- és közéleti lehetőségei nemegyszer valóban nem többhöz, mint tájegységekhez kötött fordulatokhoz, szereplőkhöz, hangadókhöz, változó és állandósult eseményekhez, végső soron pedig „a régió társadalmára jellemző pártmintázatra” (15. old.) is kiható trendekhez kapcsol-

lódta, melyekből telepes vagy város-lakó, periferizált vagy őshonos, hívő vagy agrármunkás, fiatal és idős, aktív vagy elszenvető másként-másként vehette ki részét.

A kötet első nagyfejezete számomra az ígéretesnek mondható egység. Paár indulása idején Moson nemcsak saját származási közege, de mert választás-története feltáratlan terület volt, első munkáit is itt folytathatta le és számos szakmai segítséget is itt kaphatott. S mert a régió kutatásának nemcsak politológiai vagy helyi gazdasági kérdései foglalkoztatták, a hazai és nemzetközi szakirodalom segítségével „tudomány-történeti és elméleti alapokat” (21. old.) keresett a munkához. Már értekezésében is hangsúlyossá vált, hogy „meglátásom szerint minden választási rendszer – mint a politikai rendszer egyik alrendszere, amelyik azzal összefüggésben van, de mégis elkülönült rendszert alkot – hét komponensből áll össze. Ezek: a választások jogszabályi környezete, amelynek meghatározására természetesen az állam jogosult (törvényekkel, rendeletekkel), a választások idején és a választási eljárás lebonyolítására felállított intézmények, a pártok választási programjai, a választási kampányok, a pártok képviselőjelöltjeinek és választási apparátusának tömegei, valamint a választók tömegei, és – némileg elvont elemként – a választói magatartás, amelyik része az állampolgári kultúrának. Az állampolgári kultúrát olyan adottságnak tekintem, amelyik diffúz módon van jelen a társadalom különböző szféráiban, az állami intézményekben, az isko-

larendszerben és az egyesületi életben” (17. old.). Mindezt a kötetben is meghatározó szempontként kezeli, de kitér a *választási földrajz* mibenlétére. „Ez a tudományág viszonylag új, a XIX. század vége felé alakult ki az Amerikai Egyesült Államokban. A diszciplína három területet vizsgál: a *szavazás*, a *képviselő* és a *következmények* kérdéskörét. A választási földrajz erőteljes hatást gyakorol a politika gyakorlatára: a választókerületek meghatározása, a demográfiai tényezők, a társadalmi és lakóhelyi összetétel, a világnézet mind-mind döntő lehet a pártpolitikai csatározások során”. A mérvadó demográfiai, ipari fejlődési, gazdasági elitformálódási trendek helyi hatásai ennek megfelelően kihívóan alakultak a nyugat-magyarországi régióban. „Egyrészt a területen sokféle párt és irányzat meg tudott gyökerezni, de ezek népszerűsége megyén belül is eltérő volt. Míg az iparosodott Győr olvasztótégelyként működött, jelentősebb számú munkássággal, addig Mosonban az agrárdominancia volt jellemző, az ennek megfelelő pártpreferenciákkal. Még egy társadalmi sajátosság, hogy Trianon előtt ez volt az ország legnémetebb területe. Nemcsak a népesség összetételére, hanem az ország választási rendszerére is kihatott a párizsi békeedekrétum: az új országhatárok mellett csonka, úgynevezett „*közigazgatásilag egyesített vármegyék*” jöttek létre”.² Ez ideiglenesség és a pártpolitika országosba tagolódása, valamint helyi erők sajátlagos küzdelmei speciálissá tették a térség szerepét. Paár Ádám szakmai háttere a történész (Gyáni Gábor, Erdődy Gá-

bor, Kövér György) és választáskutató oldalon (Hubai László, Csizmadia Ervin) egyaránt impozáns, a 2015-ben megvédett doktori disszertációja nem esetleges, hanem kiérdemelt eredmény, melyben a helyi szempontok kiemelése is kardinális jelentőséggel bírt.

A mértéktartó „hozsannázás” is érvényesebb, ha kritikai felülnézet vagy (a mélyebb beavatottság látszatát mellőzni képes) észrevételezés konkrétumot is sorra kerít. Ilyen a győri zsidóság említésének számos kérdésköre, s nem utolsósorban Szakál Gyula e tárgyban írott egykori értekezése, melynek bázisa és talpköve a város társadalmának, iparfejlődésének, társadalmi tagoltságának és rétegzettségének megjelenítése a zsidóság szerepének aprólékos bemutatásával. Paár Ádám (bár a mű háromszáz oldalán több helyen is említ felekezeti, nőegyleti, lakóövezeti, gazdasági és közéleti megjelenésükről néhány adatot, sőt korrektül hivatkozik is Szakál alapművére, lásd 110-126. old.) a zsidóság szerepét a pártpolitikai csatározásokban korántsem emeli ki, még latenciában meghúzódó hatásokat sem sorol föl, ennyiben akár a párttagoltsági táblázatai is hiányt szenvednek – de tény, hogy e kritikai nézőpont és az antiszemitizmus városon belüli folyamatainak taglalásába már nem fog bele, sőt Moson esetében még kevésbé emeli ki a zsidó népesség közéleti, kulturális befolyását, értékrendjének a polgárosodáshoz hozzájáruló és építő hatását. S ez talán konkrét hiányossága is a kötetnek, melyhez Kövér György segítsége volt egyik meghatározó támpont, mikor még disszertáció

volt. Szerzői döntés azonban, s amennyiben korrekt utalás történik rá, szemléleti állásfoglalás is valaminek tárgyalásába egy másik jelenség tárgyon kívül rekesztését is belefoglalni, s ettől valóban nem lesz „sántább” a monográfia – de annak jelzése, mit miért hagyunk tárgyalás nélkül, éppúgy értelmező pontosításra vár, mint annak jelzése, mit foglalunk bele és miért a készülő anyagba.

Avval kezdtem: vannak művek, melyek a környező tudománytörténeti vagy olvasói érzékenység fókuszától távol, esetleg az „árnyékosban” születnek, pedig üzenetük és eredményeik nem kisebbek, mint más, időlegesen kiemelt témakörű munkák (ne menjek messzebb: a Trianon-problematika példaképpen ilyen, a centenáriumi kiadványok polcnyi méretre duzzadtak...). Belátásom szerint a disszertációk nem eszerint kelnek életre, s Paár Ádám műve sem az évfordulós cécióhoz simul. Azonban – mint Győr városi és polgári fejlődéstörténetének máig kivételes feldolgozása Szakál Gyula esetében – a korszakosság itt a tárgyalt időszak esemény- és régiótörténeti metszetéhez többet ad hozzá a helytörténet, az összehasonlító településhistoria vagy a lokális pártelitek terén, mint amennyit a párttörténetírás másutt előállított, vagy a politikai és választásföldrajz megjelenített. Mindez persze a politológia mai téma-választási mezőjében szinte érdektelen tárgyválasztás – a történetírás oldalán azonban méltó adalék a politikai mezők kiegyezéstörténete, a jobboldali pártpolitika és a szociális érzékenység társadalmi hálózatai szempontjából. Megíté-

lésem szerint (s ebben a kötet előszava, tézis-fejezete is megerősít, 9-20. old.) a „történeti politológia” és a „regionális társadalomtörténet” szövegszerű összhangja bár egyensúlyosra sikeredett, az elmélet-módszertani fejezet is impozáns (a francia példa és a magyar térségi mentalitáskutatási összegzés ugyancsak izgalmas körképet kínál), de a „politikai ökológia” fogalomköre a klasszikus politikatudományi szemléletmódhoz (főleg a Lipset-féle törésvonalakhoz) csak részint igazodik, és bár hivatkozza Kövér György egészen kivételes tiszaezlári monográfiáját és szakmai segítségét is, de a „túlinterpretált” adatok „ökológiai tévkövetkeztetés” formájú megjelenítésének kritikája mellett éppen a társadalomtörténeti nézőpontot maszatolja el! Ha erénye a kötetnek a mikrotörténeti, helytörténeti, kapcsolattörténeti és kulturális közéletre vonatkozó, személyiségekre fókuszált kereső szempont, akkor a társadalomtörténetírás valamely karakteresebb „iskolájának” vagy alkotójának kiválasztásával is közelebb kellett volna kerülnie a mentális hagyomány és politikai attitűdök ismeretkincséhez – melyet láthatóan a legkiválóbbak között éppen Ő ismer a legjobban. De Kövér György kutatás- és együttélés-módszertana a példa rá, mennyiben hangolja át a kutatói tónust is a helyismeret és a személyiségfókuszú társadalomkép, ha a térségben jártasság akár történeti, akár csoportközi dimenziói kapnak kiemelészt. Ez most itt elmaradt – de talán számos politikaelméleti és megismeréstudományi ráközelítés mellett, melyet aktív kutatóként és rendszerelemzőként nap mint nap felmutat,

nem lehetetlen hatású az indító sorokban megidézett Eric Hobsbawm üzenet, mely a kutatót a tér- és időbeli helykeresésre, önnön személyének messze nem objektív, de annál hitelesebb elhelyezésére készíti, s akkor majd Paár Ádám is a közösség részeseként mélyülhet el a társadalomtörténet ideológiáktól, igazgatási és pártpolitikai anomáliáktól részben független mikro-milíójében.

Könyve erre kitűnő példa, megnyerő indítás. Ha „rosszkor” is született, mert mostanság alig mutatkozik érdeklődés a múltbeli választási rendszerek szintéziseinek megértése iránt, talán éppen adataival, tábláival, forrásfeltáró szakirodalmával járulhat hozzá a politikai mikrotörténetírás műfajának megteremtéséhez.

A. GERGELY ANDRÁS

Jegyzetek

1. Győr, 2018, 302 oldal. Eredetileg doktori értekezés *Győr-Moson megye és Győr törvényhatósági jogú város 1922 és 1947 közötti országgyűlési képviselőválasztásainak társadalomtörténeti háttere* címen, melynek valójában a történész szerző társadalomtörténeti vázlata lett volna nívója...!

2. Lásd részletesebben a 2018-as könyvheti bemutatón elhangzott szöveget:

<https://www.gyoriszalon.hu/news/11105/66/Pa%C3%A1r-%C3%81d%C3%A1m-P%C3%A1rtok-v%C3%A1laszt%C3%A1sok-%C3%A9s-t%C3%A1rsadalom-Gy%C5%91r-%C3%A9s-Moson-r%C3%A9gi%C3%B3ban-1922-1947>

